

KARADENİZ BÖLGESİNDE BEK / BEK YAPIMI

Prof. Dr. Necati DEMİR

Giri :

Beşik, Türkçe bir kelime olup: “Süt çocukların yatarmaya ve sallayarak uyutmaya yarayan, tahta ve demirden yapılmış sallanır bir çeşit küçük karyola.” anlamına gelmektedir. Kelime, Eski Türkçeden beri yürürlüktedir. Mecazi olarak da: “Bir şeyin doğup geliştiği yer.” manasında kullanılmaktadır. *be-i-* (sallamak) fiil kökü ve *+k* fiilden isim yapma eki ile yapılmıştır. Bulgarcaya *besik*, Sırpçaya *besika* biçiminde geçmiştir¹. Beşik yapan ustaya ve satan kişiye *beşikçi* denir.

Genel Olarak Beşik:

Beşik ana kucağından sonraki yuvadır. Hayata başlangıçtır. Buradan başlayan hayat, mezara kadar sürüp gider. O yüzden insan ömrü anlatılırken: “*beşikten mezara kadar*” denilir. Çok eskiden beri tanıdığını anlatmak için “*beşikini sallamak*” deyimini kullanılmaktadır.

Beşik kelimesiyle başka deyimler ve birleşik kelimeler de yapılmıştır:

Beşik kertişi: “Daha beşikte iken anas babas tarafından ni anlanmam kimse”; *Beşik kertme*: “Daha beşikte iken anas babas tarafından ni anlama.” Anadolu’da eskiden beşik kertme, iki aile arasındaki bağların ve dostluğun pekiştirilmesi veya mirasın bölünmemesi için anneler ve babalar arasındaki sözlemedir. Beşik kertmeye karar verildiğinde aileler arasında, imamın da katıldığı, bir tören düzenlenir, dualar okunur, erbetleri içilir. Çocuklar büyüyene kadar aileler arasında özel günlerde hediyelerle meşgul olmaktadır; *Beşiklik*: “Beşik yapılmaya, beşik yapımında kullanılmaya uygun”; *Beşiklik etmek*: “Beşik vazifesini, bir şeyin doğup gelişmesine yardımcı olmak”; *Beşikörtüsü*: “kişinin yanına akıntı olan çata”; *Beşik salıncağı*: “Bayram yerinde kullanılan bir tür salıncağı”.

Beşik in biçimi:

Beşik, kâh az kâh çok farklılıklarla dünyanın her bölgesinde kullanılmaktadır. Aslında amaç çocuğun sallanması, sallanarak rahat yatması ve rahat uyuması olduğu için yapılmış olan bir tür sallanma aracıdır.

¹ Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basım Evi, Ankara 1999, s. 48-49.

Genellikle sallanmay sa layan iki kasnak, iki kasna birbirine ba layan kollar ve tekne biçiminde bir yataktan / yatak yerinden olu maktadır. Sallanmay sa layan kasnaklar n yerine baz yörelerde yar m ay ekinde ayaklar kullan lmaktadır. Be ik iki yana sallan r ve bu ekinde bebe in uyumas kolayla r.

Hemen hemen bütün be iklerde üstte mutlaka ana bir kol bulunmaktadı r. Çocu u olumsuz d etkilerden korumak, n rahatsız etmesini engellemek için bu ana kolun üzerine i lemeli örtü, kilim vb. örtülür.

Be iklerde görülen farklıklar co rafya ve ya am biçiminden kaynaklanmaktadır. Örne in yörüklerde, çocuklar sırtta ta nd için, be ik pek kullanılmaz. Onun yerine hafif, pratik ve basit araçlarla ihtiyaç kar lanır.

Be i in tarihi:

Be i in Türklere çok eski tarihlerden beri kullan ld bilinmektedir. Orta Asya'da yapılan kazılarda M.Ö. I. yüzyıla ait bir Hun gömütünde bulunan malzemeler arsında be ik de vardı r. Bulunan bu be ik günümüzde

yapılmaktadır. XV. yüzyıldan itibaren madenî beşikler de görülmeye başlanmıştır. Altın, gümüş ve bronz beşikler de tarih içinde kullanılmıştır.

Karadeniz Bölgesi'nde Beşik Yapılı :

a. Malzeme: Karadeniz Bölgesi, orman varlığı bakımından zengin sayılmaktadır. Bu yüzden beşikler mutlaka ağaçtan imal edilmektedir. Ağaç olarak çoğunlukla ceviz kullanılmaktadır. Ancak kestane, kızılçam, kayın, ladin ağacından da beşik yapılmaktadır.

b. Biçim: Yarımdaire biçiminde hazırlanmış iki tahta, beşik in ayak görevini üstlenir. Yine yarımdaire eklemlerinde bükülmüş iki ince tahta veya ağaç bu ayakların üzerine yerleştirilir. Ayaklar, delinmek suretiyle karlı kollarla tutturulmuş, daha sonra orta bölümde bebeğin yatağına yerleştirilecek bir düzen kurulmuştur.

Her iki yanda bulunan boncuklar ve beşik in kol ağaçları, tahta halkalar ve boncuklarla süslenmektedir.

Beşik in en önemli özelliği, bebek ve çocuklar için son derece güvenli olmasıdır.

Hangi artta olursa olsun, çocuğa zarar vermeyecek bir yapıda ve çocuğu yaralamayacak bir biçimde yapılmaktadır. Beşik in bütün malzemeleri yuvarlak veya ovaldir. Hiçbir parçasının kesici veya delici özelliği yoktur. İnsan vücudunu herhangi bir biçimde yaralayacak parçası bulunmamaktadır.

Çocuk, beşik e yök denilen bir kumala sarılmaktadır. Bu kumala çok geni olup çocuğu iyice kavramaktadır. Beşik devrilse bile çocuğa zarar gelmesi mümkün değildir.

Beşik Efsanesi:

Karadeniz Bölgesi'nde Trabzon ilimize bağlı bir ilçenin adı da *Beşikdüzü*'dür. Bu adın verilme sebebi şöyledir:

“Yaylacıların canları oldu yıllarda, Gökçeköylüler yaylaya göçmüştür. Bir aile köydeki işlerini toparlayamadı ve hazırlıkları tamamlayamadı için birkaç gün gecikmişlerdir. Toparlandıklarında hemen alelacele yola çıkmışlar.

Ailenin, biri bir haftalık olmak üzere, dokuz oğlu vardı. Her biri yaylada kullanacak eşyaları yüklenmişler. Yükleri çok ağırdı. Sırtlarındaki ağır yüklerle saatlerce yürüdükten sonra ormanlara çıktılar. Hepsisi çok

yorulmu tur. Fakat hem yük hem de bir haftalık bebe i ta d için anne daha çok yorulmu tur. Artık gidecek gücü kalmam t r.

Daha fazla bu hâlde yola devam edemeyece ini anlayan annenin akl na bir fikir gelir. Biraz tereddüt ettikten sonra kocas n n kula na: “Nasıl olsa yeti kin sekiz o lumuz var. Ben bu çocu u ta yam yorum. urac kta bir a ac n kovu una b rakal m. Bu da olmay versin.” der. Kocas önce kabul etmez. Fakat bakar ki olacak gibi de il. Kar s n n dedi ini yapar. Bir a aç kovu u bulurlar. Küçük bebe i buraya b rak p yollar na devam ederler, yaylaya ç karlar.

Yaylay o y l bir salg n hastal k kas p kavurur. Bu salg n hastal k genç ihtiyar demez, çok say da insan n ölümüne sebep olur. Bu ailenin sekiz yeti kin erkek evlad da ölenler aras ndad r. Aile harap olur. Ayn y l içerisinde dokuz çocu u kaybetmenin üzüntüsü içerisinde çaresiz köylerine dönmeye karar verirler.

Dönerken ormana ula t klar nda b rakt klar en küçük çocuklar ak llar na gelir. Oturup hem di er çocuklar hem de burada b rakt klar bebek için feryat ederek a larlar. Sakinle ince: “Gidip bebe imizin kemiklerini olsun görelim.” derler.

Kar koca bebe i b rakt klar a ac n yan na yakla nca a ac n dibinden büyük bir ku uçar. Bir keçi de yan nda beklemekte. Anne: “Eyyvah! Bebe imi imdi bu ku yedi gidiyor. Ke ke birkaç dakika evvel gelseydik.” der. Bu arada bebe in a lama sesini duyarlar. Ko arlar, bakarlar ki bebek ya yor. Hem de sa lkl olarak. Hatta etlenmi , butlanm t r. Dünya anne ve baban n olur.

Hemen çocu u al rlar. Sevinerek yola devam ederler. Fakat biraz önce çocu un yan ndan kalkan elik keçisi bunlar n pe ini b rakmaz. Feryat edip ba r maktad r. Onlar ilerde keçi arkada köye kadar gelirler.

Keçiyi köyden uzakla t ramazlar. Bakarlar olacak gibi de il. Bebe i be ikle birlikte bir da n zirvesine ç kar rlar. Keçi gelip bebe i emzirir, sever, ok ar, geri gider. Bir sonraki gün tekrar geri gelir. Aile de her gün ayn i i çocuk büyüyene kadar yapar. Çocuk büyüyünce keçi kaybolup gider.

Bu çocuk Bayraktar ailesinin devam n sa lar. Be i i b rakt klar yerin ismi “*Be ikda* ” olur. Yak n zamanda Be ikda ’n n eteklerinde yerle im yeri kurulur. Be ikda ’n n eteklerinde oldu u için buraya “*Be ikdüzü*” ismi

verilir. Yani Trabzon'a ba l Be ikdüzü ilçesinin isminin alması bu efsaneye dayanmaktadır³.

Sonuç:

Hızlı sanayileşme nedeniyle, geleneksel malzemelerin yerini sanayi ürünlerinin aldığı günümüzde beşik ve beşiklik sona ermek üzere olan araç ve zanaatlar içerisinde girmiştir.

Ahşap beşik ve beşiklerin gelecek on yıl içerisinde tarihin karanlığına gömülmesi kaçınılmaz gibi görünmektedir.

³ Alpaazar ilçesi Gökçeköy'de yayınlanan 59 sayısındaki Naci Bayraktar'dan 23.7.2002'de alınmıştır.